

Het verhaal van haar vader

De ouders van Else leven nog.² Haar vader is leraar geweest. Eerst in Barga, daarna in Tiel bij Erfde, waar Else het grootste deel van haar jeugd heeft doorgebracht. Haar moeder, die verschillende jaren als zuster in een diaconessenhuis in Berlijn heeft gewerkt, gaf na de dood van haar zus gehoor aan het verzoek van haar zwager om voor hem een levensgezellin en een moeder voor zijn kinderen te worden. Hoe moeilijk het ook voor haar was haar geliefde werk op te geven, toch ging zij deze weg en mocht zij door Gods genade het leven schenken aan onze geliefde Else.

Over zijn dochter schrijft haar vader ons het volgende:

Else was ons achtste kind. Zij werd geboren op 28 september 1903 in Barga. Uiterlijk leek ze erg op haar zus Anna: hetzelfde mollige figuur, hetzelfde dikke, blonde, al snel donker wordende haar. Maar haar karakter vertoonde al gauw ver-

2. De hier en in het vervolg gecursiveerde opmerkingen van de toenmalige uitgeefster Martha Mahler, dateren uit het jaar 1937.

schillen. Uit haar levendige, pientere blik, sprak een warme belangstelling voor haar omgeving. Door haar temperamentvolle karakter was ze een geliefde speelkameraad. Ze was onuitputtelijk in het verzinnen van nieuwe spelletjes. Net als Anna kon ze goed organiseren, maar ze gaf anderen altijd de leuke baantjes, waardoor ze veel vriendinnen had. Door haar grote begaafdheid was ze haar leeftijdgenoten op school al snel voorbij, en ze was een voorbeeld in gedrag, trouw en ijver. Hoewel ze veel oog had voor opsmuk en mooie kleren, wees ze dit al vroeg van de hand, met de gedachte dat een mooi karakter schoonheid geeft aan een eenvoudig uiterlijk. In de winter van 1917 volgde ze de catechisatie in Erfde samen met de goedgeklede boerendochters noodgedwongen op laarzen met houten zolen. Dat was wel een beetje pijnlijk, maar ze doorstond het dapper. Met goed gevolg nam ze deel aan de privélessen die ik haar gaf in stenografie, algebra en vioolspeken. Van haar moeder leerde ze pianospelen, in zoverre dat het harmonium- en orgelspeken haar later niet moeilijk viel. Het liefst speelde ze op de luit, waarmee zij ons en anderen menig aangenaam uurtje bezorgde en waarin ze andere meisjes les gaf. Het ontbrak haar niet aan de moed om een keer op te treden. Toen haar oudere zussen het huis uit waren, bleef Else nog vele jaren na haar geloofsbelijdenis thuis wonen, om voor haar ouders te zorgen. Als wij tegen haar zeiden dat ze net als haar zussen een beroep kon kiezen, was haar antwoord: 'Ook al moet ik vijftig jaar wachten, ik laat jullie niet in de steek.' In korte tijd had ze de leiding over het huishouden; ze nam het zwaarste werk op zich en leerde koken, inmaken en slachten. Alleen aan het werk in de stal kon ze niet wennen, hoewel ze dat in noodgevallen ook deed. Ze genoot ervan om op vrije

middagen de buren te helpen bij het planten en oogsten van de aardappels en het afladen van turf en hooi. Omdat ze sterk en handig was en daarbij een opgewekt karakter had, was ze een gewaardeerde hulp.

Als dank voor haar vriendschapsdiensten schonken onze naaste buren haar een nog onbewerkt hoekje van hun tuin. Else begon met het ontginnen en cultiveren van de grond, ze maakte een omheining van kippengaas, stak de grasbodem eruit, zaaide en bemestte, en al snel was het lapje grond veranderd in een prachtige bloementuin.

Blij en trots versierde ze voortaan onze kamers met bossen bloemen van eigen kweek. Ze legde zelfs een kleine broeikas aan met een raampje, om zo jonge plantjes te kunnen kweken. Op een cursus in Erfde leerde ze kleding naaien, waardoor we vanaf toen alleen in uitzonderlijke gevallen nog een kleermaaker nodig hadden. 's Middags en 's avonds hoorden wij in de woonkamer of in haar eigen kamertje onze oude naaimachine ratelen. Ze naaide niet alleen voor ons eigen huishouden, maar ook voor arme en kinderrijke gezinnen. Omdat ze zo handig was dat ze ook jassen en broeken voor jongens kon naaien, werd ze al snel zo overladen met naaiwerk, dat haar moeder haar ernstig moest afremmen, vooral omdat Else onbetaald werkte en er veel eigen materiaal in stopte. Als onze dorpskleermaakster te veel werk had, riep ze de hulp van Else in. Dat Else goed was in haken en borduren noem ik maar in het voorbijgaan, maar dat ze ook buitengewoon goed kon repareren en knutselen deed me veel plezier. Wat ze gemaakt had, stelde ze meestal ter beschikking aan een verloting voor de zending in Breklum, waarvan ze de laatste tijd regelmatig de bijeenkomsten bezocht.

Mijn vrouw en ik vonden het belangrijk dat onze dochter ook ergens anders zou werken en andere gewoonten zou leren kennen. Wij konden een goede wekelijkse hulp krijgen, en Else ging dan ook direct op ons voorstel in.

De familie Peters in Tiel

In de lente van 1922 kreeg ze een betrekking in de pastorie van Boldixum op Föhr.³ Daar was werk genoeg te doen, in huis en tuin. Dominee Höber had een pension voor gymnasiasten van het Wyker Opvoedingsinstituut. Vooral de tienjarige Helmut R. kreeg een band met Else. Op de zondagen maakten

3. Noot van de vertaler: Föhr is een Noord-Fries Waddeneiland in het noordwesten van Duitsland.

ze lange wandelingen op het eiland. In 1923 kreeg de jongen van zijn ouders toestemming om de zomervakantie bij ons in Tielen door te brengen, zodat hij bij Else kon zijn. Deze vriendschap is jarenlang in stand gebleven.

Else, die met verdriet en schaamte het wereldse doen en laten zag van de badgasten op Föhr, die zich ook christenen noemden, sloot zich helemaal bij de christelijke gemeente ter plaatse aan. Door het evangelisch-luthers godsdienstonderwijs bij mij op school en de ernstige gesprekken met haar goed onderwezen moeder, was zij deze richting al uitgegaan. Op de kerkelijke bijeenkomsten werd tot eer van God ook de koorzang beoefend. Op een avond was tijdens een van de repetities de baspartij onderbezet. Else, spontaan als ze altijd was, ging naar een van de jongemannen toe met de vraag: kan ik helpen? Blij aanvaardde hij haar voorstel, waarop Else met haar diepe altstem krachtig de baspartij ondersteunde. Zes lange jaren later zou deze jongeman haar hulp helemaal voor zich opeisen. Wij als ouders waren erg blij dat onze dochter vanaf 1 oktober weer voor ons zou gaan zorgen. Met haar oude vrolijkheid nam ze haar taken in het ouderlijk huis weer op zich. Haar broers Theo en Hans, die allebei nog studeerden, hadden in hun vakanties een fijne kameraad aan haar én een gewillige hulp bij hun talrijke kleepproblemen. Aanvankelijk kreeg ze van mij maandelijks 10 mark, later 20 mark zakgeld, dat wil zeggen toen in 1923 de inflatie stopte. Later kreeg ze 50 mark per maand, onder voorwaarde dat ze hiervan zelf haar kleding zou betalen. Ze genoot er zichtbaar van dat ze nu zelfstandig over haar uitgaven kon beslissen. Na haar terugkeer naar het ouderlijk huis, sloot ze zich bij de christelijke gemeente van Erfde aan, die wekelijks kerkdiensten hield in het huis van

zakenman Wienchenbach. Al snel maakte zij zich hier bijna onmisbaar, door haar luitspel en solozang.

Om zich steeds meer met Gods wil vertrouwd te maken, stelde ze zich dagelijks onder Gods Woord en studeerde, met de pen in de hand, ijverig in de Bijbel. Het zendingsbevel van de Heiland liet haar niet met rust en zij betrok die zowel op de zending in eigen land, als op de buitenlandse zending. Door het bezoeken van de zendingsbijeenkomsten in Breklum ontstond er onder haar invloed een jeugdevangelisatiebond, waarvan de leden beloofden christelijk te leven en zich naar vermogen in te zetten voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk. Else werd secretaresse en een andere leraarsdochter penningmeesteresse van de bond, waar al snel meer dan honderd meisjes lid van waren. Else nam haar nieuwe taak erg serieus. Om de gemeenschap te verdiepen stelde ze een programma op in de vorm van opgaven. De meisjes van de bond moesten deze schriftelijk oplossen en daarbij hun antwoorden zo veel mogelijk aan de hand van de Bijbel verklaren. De oplossingen kwamen in de loop van een jaar in de vorm van een rondzendbrief bij hen terug. Omdat de zusters van de bond haar ook vaak om raad of troost vroegen, moest ze een omvangrijke correspondentie bijhouden, waarbij ze een geweldig schrijftalent ontwikkelde. De zending werd door haar ondersteund met kleine geldelijke bijdragen en, zoals al vermeld, met handwerken. Nu en dan verleende ze kraamzorg bij haar getrouwde zussen. Bij dit veelzijdige dienstbetoon behield ze haar blijmoedigheid. Overal waar ze kwam, leek de zon te gaan schijnen.

Eerst nog aarzelend, later echter steeds duidelijker, kwam haar liefste hartenwens naar voren om, als wij haar niet meer nodig hadden, in China of India zendingswerk te gaan doen. En God

vervulde haar verlangen. Alleen anders dan zij en wij gedacht hadden. In de herfst van het jaar 1928 kreeg ze een brief uit Abessinië⁴ van een jonge zendeling, waarin hij haar ten huwelijk vroeg. Het was dezelfde jongeman die zij zes jaar geleden bij het zingen van de baspartij had geholpen. Aanknopend bij deze gebeurtenis, deed hij haar het dringende verzoek om een hulp voor hem te zijn voor het hele leven. Omdat in Abessinië de spoorweg alleen van het Franse Djibouti aan de kust tot aan de hoofdstad Addis Abeba voert, moesten de zendelingen nog vijf weken met een karavaan reizen om bij hun bestemming Lallo-Schalliotta te komen.⁵ De brief van Herman Grabe was dan ook acht weken onderweg geweest.

Voor Else leed het geen twijfel dat Hermans aanzoek een roep van de Heiland was om in Zijn wijngaard te werken. Ze was onmiddellijk bereid om hieraan gehoor te geven. Alleen raakte haar gevoelige hart hierbij met zichzelf in de knoop omdat ze dan, tegen haar belofte in, haar ouders zo verweesd in Tielen moest achterlaten. Lange tijd aarzelde ze ons op de hoogte te brengen, omdat ze bang was ons verdriet te doen. Op een dag legde ze de brief van Herman opzettelijk open op haar bureau neer, waar moeder hem vond en las, en het aan mij vertelde. Het aanzoek verraste ons evenzeer als Else zelf, maar wij vonden direct dat wij geen verhindering mochten zijn voor Else. Vooral niet als zij er zeker van was dat zij met het aanvaarden van het aanzoek de haar door God opgelegde levenstaak gevonden had. Wat was ze blij toen ze hoorde dat wij met haar wens instemden! Ze heeft direct een brief aan

4. Abessinië was toentertijd de gangbare benaming voor Ethiopië.

5. Lallo-Schalliotta was de vroegere naam van de zendingspost Aira.

Grabe teruggeschreven. Daarmee was de verloving over een afstand van duizend mijl gesloten.

Vanaf toen zag ze het als haar belangrijkste taak om zich voor te bereiden op het zendingswerk. Ze pakte de studie van het Frans op. In het bijzonder wilde ze zich bekwamen in de verpleegkunde. Ze had vroeger in Erfde al een EHBO-cursus gevolgd, maar dit vond ze niet voldoende. In de lente solliciteerde ze naar een vrijgekomen baan als hulpzuster in het ziekenhuis in Oldenburg in Holstein, waarbij ze ook de reden van haar sollicitatie meedeelde. Ze werd aangenomen en is daar gebleven van april tot oktober 1928. Met het oog op haar toekomst leerden de artsen haar ook operaties en bevallingen te doen. Bij haar vertrek ontving ze van de hoofddarts aldaar een heel gunstig rapport van haar gezondheid, wat betreft geschiktheid voor de tropen. Toen ze weer thuis was, moest ze al voorbereidingen gaan treffen voor de reis naar Afrika, waarbij natuurlijk allerlei kosten kwamen kijken.

Else, die sinds haar verloving erg spaarzaam, of zoals haar moeder schertsend zei, ronduit gierig was geworden, bracht uit Oldenburg nog een mooi gedeelte van haar salaris mee naar huis en voelde zich bijna een kapitalist. Vooral toen ik nog duizend mark voor haar uitzet naar haar overmaakte, wist ze zich financieel boven alle moeilijkheden verheven. Ik wil nog vermelden dat ze in de extreem koude winter van 1928/1929 een mooi sommetje geld verdiende met haar luitspel in het dorpje Hohn. Een leraar uit die plaats kwam op een dag met zijn auto naar ons huis gereden en vroeg haar of ze die winter wekelijks twee uur zijn meisjeskoor wilde begeleiden met de luit en hemzelf het luitspel bij wilde brengen. Zo reisde ze elke zondag om zes uur 's avonds door sneeuwstormen en bittere

kou naar Hohn bij Rendsburg, om twee uur achter elkaar te spelen. Om tien uur was ze weer terug in Erfde, waar ik dan het twijfelachtige genoegen had haar bij nacht en ontij lopend af te halen. Vier kilometer heen en vier terug, maar wonderlijk genoeg hebben wij er niet onder geleden. Else hield aan elke oefenavond tien mark over. Begin oktober had ze voldoende geld om in een speciale zaak voor tropenuitrusting in Hamburg haar uitzet aan te schaffen. Hier hoorden ook een rijkostuum en de onvermijdelijke tropenhoed bij, met het oog op de lange karavaanreis per muilnier.

Omdat ze vreesde in Ethiopië niet in de eerste Europese levensbehoeften te kunnen voorzien, voorzag ze zich van een fornuis, een handnaaimachine met veel naaigaren, band en knopen en zaaigoed voor groenten en bloemen. Ze liet alles door een buitenlandexpediteur naar Addis in Abessinië vervoeren. Bij al deze bezigheden vergat ze nooit haar zorg om het welzijn van haar oude vader en moeder. Tijdens haar reis naar Hamburg bemiddelde ze bij haar zus Anna in Bergedorf, dat die ons in huis zou nemen en ze hielp ons met de hele verhuizing daarheen. In Hermannsburg werd ze samen met diacones Martha Wassmann uitgezonden voor het zendingswerk.

Eind november reisden ze onder begeleiding naar Marseille, waar ze ingescheept werden naar de havenstad Djibouti. Op 29 november vertrokken ze uit Marseille en op 13 december bereikten ze Djibouti. Daarvandaan was het drie dagen reizen naar Addis Abeba. Ondanks dat er militaire bewaking aanwezig was, werd er 's nachts niet gereisd, omdat zich in de rotsachtige, eenzame streek roversbenden ophielden.

Addis Abeba, de hoofdstad en residentie van erfgenaam van de troon Tafari, de latere keizer Haile Selassie, ligt 2500 meter

boven de zeespiegel en heeft een koel, gezond klimaat, maar maakt vreemdelingen met hartzwakke een langdurig verblijf onmogelijk door de ijle berglucht. In Addis bevond zich al een Duitse nederzetting bestaande uit ongeveer honderd gezinnen, met zelfs een Duitse school, die geleid werd door de Hermannsburgse onderwijzer Asmus. De beide meisjes werden door zendeling Bahlburg, die hen al in Djibouti had ontvangen, naar het gehuurde zendingshuis gebracht. Hier zouden zij voorlopig blijven om aan het klimaat en de omgeving te wennen en om de Amharische taal te leren. Ook Else moest in het begin voorzichtig zijn met lichamelijke inspanningen, en omdat het zendingshuis buiten de stad lag, haar inkopen in de stad steeds per muildier doen. Heel interessant is haar dagboek over de heenreis en eerste belevenissen in Addis. Zij en haar medewerkster namen indirect deel aan de keizerskroning van de christenvriendelijke Tafari, die de zendelingen behulpzaam was geweest met het kopen van een eigen huis. Op deze plek was Else lange tijd werkzaam als moeder van het zendingshuis. Omdat haar verloofde zendeling Wassmann hielp bij het bouwen van een huis in Aira, kon de bruiloft pas op 9 juli 1930, op tweede pinksterdag, worden gevierd. Het huwelijk werd voltrokken door zendeling Bahlburg. Het zendingshuis werd geleidelijk uitgebreid tot een weeshuis, dat al spoedig bevolkt werd door twaalf kleine Afrikaanse kinderen. Hun verzorging en opvoeding lagen in de handen van Else, totdat ze door een nieuw zendingsgezin van deze zware taak en verantwoordelijkheid werd afgelost. Voor Else en haar man werd er een nieuw huis, het 'Harmshuus' gebouwd, maar voordat dit gereed was, werd op 4 april 1932 hun Herman-Friedrich geboren.